

Stórhvalur hefur í fleiri túsund ár verið miðdepulinn í lívinum og mentaninni hjá Inupiatfólkinum.

Myndir
Jan Müller

undirgrundinni. Heima-fólkið hefur framvegis veiðarétt, men ekki serliga tryggan.

Eftir tógvið stríð hefur heima-fólkið fingið ognarrétt og útvinningarrétt til umleið 10% av öllum land-øki í Alaska, og fyrri loyvi at útvinna olju og ekki minst flyta hana í rørléiðing frá Prudhoe Bay á norðurstrondini suður til Valdez á suðurstrondini, fær heima-fólkið avgjöld, leigu og endurgjöld av ymskum slag.

Osemjurnar við heima-fólkið endaðu ekki fyrr enn í 70-árunum við ymskum avtalum og fyriskipanum. Sum eitt úrslit var skipaður ein grunnur, har oljufeløgini gjalda inn pening. Úr hesum grunni - The Permanent Fund - fær hvør einasti Alaskabúgvi góldið eina ávísu upphædd um árið. Borgarar í Alaska gjalda ekki skatt til statin, bara til samveldismyndugleikarnar.

Fyri heima-fólkið er hartil ymsar serligar skipanir m.a. shareholder-feløgini. Serligar skattareglur er eisini galdandi fyri heima-fólkið.

Mentan er alt

Hvat brúka tey so allan henda pening til? Í samrøð-um vit høvdu við leiðarar í vinnulívi, umsiting og undirvísing í Barrow og North Slope-økinum, varð allur dentur lagdur á, at aðalmálið var at varðveita undirstøðubúskapin og tað mentan, ið var vaksin fram undir honum hjá inupiat-fólkinum.

Hetta er viljin hjá fólki, ekki búskaparlig treyt. Oljuvinnan hevur havt so stórar inntøkur við sær, at fólkið kundi havt ráð til ekki at veitt hval. Men hetta snør seg ekki um pengar. Hetta snør seg um mentan og lívshátt. Utan hvalaveiðuna og aðrar partar av tí traditionella lívsmynstrinum var ekki longur nøkur orsök at liva í Barrow.

Tað er hugburðurin um mentan og traditionell lívsvirði, ið dríva verkið í Barrow, ekki búskaparlig neyðvendugheit. Peningaliga er ongín orsök at búgva í Barrow longur.

Oljuvinnan og alt, ið fylgir við henni, hevur borið veldig materiell framstig til fólkið í Barrow. Ljós og varma, kloakkir, vegir og annan lokalan infrastruktúr. Skúlin er mentur og und-

irvíst verður á inupiat máli. Handlar við öllum nútíðsmans vörum eru í bygdini, og eitt stórt mentanarhús er um at gerast liðugt. Eitt serstakt høli var í hesum húsi til traditionelt handverk og traditionella veiðivitan. Har var ætlanin at eldri fólk skuldi kunna læra tey yngri eitt nú at taka upp eftir hvalaveiðina, soleiðis sum tey høvdu lært í síni tíð. Og sjálvandi eisini eftir aðra veiði av landsúgdjórnum.

Mentanarhúsið var við vilja bygt við síðuna av ellis- og umlættingarheiminum í bygdini. Ein grundin var sjálvsagt fyrri at lætta um hjá teimum gomlu at koma í húsið, men ein enn størri grund var, at so kundu tey ungu hitta tey eldru her. Tað er júst eitt eyðkenni við modernaðum lívi, at bondini millum ættarliðini fækkast. Tá fer virðismikil vitan fyrri skeyti.

Tað versta kann gerast tað besta

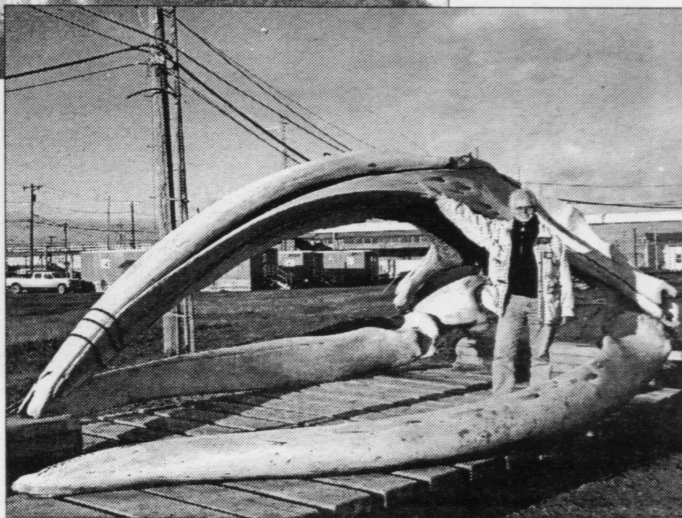
Ríkið kom til Barrow við oljueldini, men ekki av sær sjálvum. Eitt áráðugt og tógvið stríð liggur aftan fyri teimum rættindum, heima-fólkið hevur fingið. Bæði í sambandi við oljuvinnuna og yvirhøvur í ríkinum. Ikki minst í samband við at Alaska varð innlimað sum egin statur í USA í 1959.

Og risainntøkurnar frá oljunni hava volt teimum trupulleikar eisini. Eg spurdi borgmeisteran í The North Slope Borough eisini, hvat tað versta var, ið fylgdi við oljuríkiðøminum. Heldur ikki nú var hann í iva. Nógvrúseitur kom í brúk millum serliga tað unga fólkið, og harav nógvrúseitur. Samfelagið legði dentin á, at basa hesum trupulleikum. Barrow er púra stórt lögð fyrri alkohol til dømis. Tað er eisini lætt at fylgja við hesi gongd, tí har er bara flogsamband við umheimin. Ongir vegir, onki skipasamband.

Hetta var ringt, legði hann afturat. Og nógvir aðrir trupulleikar stóðust av broytingunum hesi seinastu 30 árin. Men segði hann, og hesum tóku øll undir við: "Tað versta kann snúgvast til tað besta, um viljin er til steðar!"

Jú betur vit ansa eftir, betur uppføra tey seg

"Vit kunna onki gera við oljuvinnuna," segði hesin vónríki borgmeisterin, "tað er oljuvinnan, ið ger nakað við okkum!" Onki kemur okkum at gagni av sær sjálvum. Vit hava avgjørt, at hetta er okkara ábyrgd, og vit hava ter royndir, at oljurisarnir fegnir fylgja okkum í tí, vit vilja. Ella sum vit plaga at siga her:

"The closer we watch, the better they behave!"

Mentan í lesari luft?

Lívið hjá fólkinum í Barrow í dag er ikki grundað á teirra gomlu vinnuvegir við hvalaveiðini sum høvudsáttí. Teir kunna ikki veita fólki støði til eitt gott lív eftir nútíðar meti.

Ongir vinnuvegir umframt veiðina eru bygdar á lokalt tilfeingi, iðnað ella annað. Tó gevur ferðavinnan nakað. Í yvirlitinum yvir fyrirtøkur í Barrow sæst, at so at siga allar hava "construction" sum høvudsøki. Tað merkir, at allar liva oljuvinnuni, beinleiðis ella

í tilknýti til hana. Veitingar til oljuvinnuna eru teirra høvudsøki eftir sáttmálunum um framfjárrætt hjá heima-fólkinum.

Tvørligu flutningsviðurskiftini forða fyrri vinnuligari útbygging á øðrum økjum. Einasta flutningsleið er luftin, og tað er sera dýrt.

Eftir stendur so viljin hjá hesum fólkinum at liva eftir og varðveita sítt lívsmynstur og sína mentan. Ongar vánir eru um vinnuligt grundarlag á staðnum, so tann dagin oljan ikki gevur fleiri inntøkur, er framtíðin óviss, um ikki rætt verður atborðið og lagt verður upp

Johan Mortensen, tíðindaleiðari í útvaðinum stæddur í Barrow - inni í kjaftinum á stórhvalinum, sum er eitt og alt fyri Inupiatfólkið

av inntøkunum. Oljan gevur ikki tað sama í dag, sum hon hevur givið, so tað mest avgerðandi á politisku dagskránni í Barrow eins og øllum Alaska, er at tryggja framtíðina.

"Politikararnir í hesum landi eru forkelaðir út um rimiligt mark hesi árin við teimum risastóru ojuinntøkunum!" Soleiðis málbar ein av fyrilestrarhaldarunum fyrri okkum seg. Eg spurdi, um teir høvdu tikið við skilið, nú ið skilling tekin sóust til lækkandi oljuinntøkur. Tað helt hann ikki, og hesum vóru hini við pallborðið samd.

Framtíðin hjá mentanini í Barrow og øllum Alaska er treytað av, at myndugleikarnir kunna sær høg í dag, og leggja upp fyrri. Livst, so spyrst.

(Vitjanin í Alaska kom í lag eftir eina innbjóðing frá teimum fyra oljufeløgum Texaco, Arco, Conoco og Murphy Oil, ið eru saman í oljusmáttaki, sum arbeiðir á føroyska økinum.)

Mentan og olja lið um lið í Alaska. Eyðun Andreassen, fólkalívsfrøðingur her saman við Eyðun Elttor, oljumálaráðherra. Aftan fyrri teir rørléiðingin, sum flytur alla oljuna frá Prudhoe Bay til Valdez